

Nelmarié Saayman

Direktoraat: Plantwetenskappe
Elsenburg

Basiese riglyne vir veldbestuur – Weskus

Die Weskus verteenwoordig hoofsaaklik 'n winterreëngebied in die Sukkulente Karoo bioom. Die gemiddelde reënval wissel van 100-300 mm en die area kan beskryf word as aried. Die plantegroei in die suide van die Weskus vorm deel van die Fynbos bioom en spesifiek die sanderige veldtipes. Beide hierdie plantegroei-streke het baie plantspesies wat eie aan die gebied en beskerm moet word. Al die veldtipes is sensitief vir verkeerde beweidingspraktieke en dit is dus uiters belangrik dat goeie weidingsbestuur toegepas sal word om die bewaring van die veld deur benutting te verseker.

Weidingsbestuur kan in twee komponente opgedeel word, naamlik:

- weidings (natuurlike veld, aangeplante weidings, ens.) en
- bestuur (**Plant**produksie, **Saad**produksie, **Saai-**lingvestiging).

Wat is weidings en hoekom is dit belangrik?

Weidings verskaf kos vir die diere. Dit word bepaal deur:

- plantbedekking;
- spesiesamestelling (verskillende soorte plante in die veld); en
- produktiwiteit (opbrengs van plante).
- smaaklikheid van weidingsplante.

Dit word beïnvloed deur:

- grond – kan dit verbeter deur organiese materiaal op die grond te los, wat lei tot beter waterinfiltrasie wat lei tot 'n digter plantbedekking, meer kos en minder erosie.
- klimaat (reënval, temperatuur, ens.)
- BESTUUR – hier kom die mens in. As 'n boer nie vir die veld gaan sorg en dit oppas nie, het hy nie kos vir sy diere nie.

Veldweidings:

Die hoeveelheid plante of die plantbedekking, die soort plante (spesiesamestelling) wat in die veld voorkom, die grootte van die plante, hul smaaklikheid en hoe goed hulle groei (produktiwiteit) bepaal hoeveel kos daar gaan wees en behalwe vir die omgewing het die boer die grootste impak daarop. Dit is dus belangrik om te weet hoe die vee die veld benut, om die plante in die veld te ken en te weet in watter toestand die veld is.

Veldtoestand is die toestand van die plantegroei in verhouding tot sekere eienskappe soos spesiesamestelling, bedekking, produktiwiteit, smaaklikheid en voedingswaarde. Weikapasiteit is afhanklik van die toestand van 'n kamp of die plaas se veld.

Hoe benut vee die veld?

Hulle eet eerste die smaaklike plante en los die minder smaaklikes vir laaste. Smaaklike plante sluit in: Vaalsandbietou (*Chrysanthemoides incana*), Sandsalie (*Salvia lanceolata*), Perdebos (*Didelta spinosa*), Hartbeesgras (*Chaetobromus dregeanus*) en Rooisaadgras (*Ehrharta calycina*). Hoewel al hierdie plante afhanklik is van 'n mate van beweiding om groei te stimuleer, kan oormatige benutting daarvan hul groei negatief beïnvloed en daarom moet daar goed gelet word op die mate van benutting van alle plante in die veld, maar meer spesifiek die smaaklike plante. Ten einde reserwes op te bou vir droë tye, moet nie meer as 40% van 'n plant binne 'n seisoen benut word nie.

As daar te veel diere is en of hulle te lank in 'n kamp is, eet hul al die smaaklike spesies op en net die on-smaaklikes bly oor en hul vermeerder, so kan die boer minder diere oor tyd in dieselfde kamp aanhou. Dit lei ook tot vertrapping van die plantegroei.

en 'n harde ondeurdringbare grondkors kan vorm wat die ontkieming van saad kan belemmer.

Dit is daarom belangrik dat die boer sy veld ken, weet watter spesies is gewens, van watter hy graag baie in die veld wil hê en ook watter is die onsmaklike en giftige spesies waarvan hy min tot geen in die veld wil hê nie. Hy moet ook weet watter is indringerspesies, soos *Prosopis* spp. (Muskietboom), kaktusse, slangbos ens. en verklaarde onkruid soos boetebos, kankerroos, ens.

Verbeter die veld met tyd of gaan dit agteruit?

Word die smaaklike spesies meer en groter, dus 'n beter bedekking en gevolglik meer kos en minder grondverspoeling of is die plante knoetse gevreet, heeltemal weg of baie minder? Plantegroei bedekking in die Weskus neem toe vanaf die noorde na die suide van 15%

tot 40%, na aanleiding van die gemiddelde reënval. 'n Aanduiding dat die veld verswak is die toeneemende teenwoordigheid van onder andere kraalbos, katdoring, kriedoring, blasiebrak en harpuisbos.

Nog 'n goeie indikator van veldtoestand is of daar aan die einde van die reënseisoen saailinge en jong plante van die smaaklike spesies in die veld is en of daar net saailinge van onsmaklike spesies en opslag is.

Grond:

Hoe die veld bestuur word het op die langtermyn 'n impak op die grond. As die veld kaal gevreet en vertrap word deur diere, as gevolg van verkeerde bestuur, kan erosie plaasvind of die grondkors (boonste lagie) kan verhard. Dit het tot gevolg dat die saad wat teenwoordig is en ontkiem, nie hul wortels deur die grondkors kan kry om te vestig nie, en water loop weg in plaas van om in te dring. Die effektiwiteit van die reën verlaag dus, die bogrond spoel weg en dit kan lei tot donga-erosie.

Om 'n effektiewe saadbed te skep vir ontkieming en vestiging van plante kan die boer deur goeie bestuur en waarneming sorg dat daar organiese materiaal (takkies, blare ens.) op die grond is wat

afgebreek word en in die grond opgeneem word as kos vir die plante (organiese koolstof). Saam met die plantbedekking help dit om die grondtemperatuur laag te hou en saam met gate/holtes in die grond help dit met beter waterinfiltrasie, want water vloei stadiger weg; dit help ook om saad vas te vang en skuiling te gee vir die jong saailinge.

Hoe gaan die boer sorg dat die veld genoeg kos vir sy diere gee?

Deur die regte **bestuur** toe te pas. Hier is 'n paar punte om na op te let:

- 1: Die aantal diere wat die plaas kan dra (weikapasiteit); en
- 2: die bestuurstelsel wat toegepas word.

Weikapasiteit en veelading

Weikapasiteit is die vermoë van 'n spesifieke stuk veld om kos te produseer, dus die aantal diere wat 'n boer kan aanhou in 'n kamp of op die plaas, sonder dat die natuurlike hulpbronne (grond, plante ens.) agteruit sal gaan. Soos genoem is dit afhanklik van die veldtoestand. Weikapasiteit word uitgedruk in ha/GVE (hektar per grootvee-eenheid), of rofweg hoeveel hektar benodig word om een bees van 450 kg vir 'n jaar van kos te voorsien. Meissner en andere (1983) het alle vee en wild ingedeel as faktor van 'n grootvee-eenheid. Byvoorbeeld: 1 wolskaapooi (droog) = 0.15 GVE, terwyl 'n wolskaapooi met 'n lam gelykstaande is aan 0.20 GVE.

Die TOTALE aantal vee moet nie die aanbevole weikapasiteit oorskry nie!

Byvoorbeeld: 'n weikapasiteit van 30 ha/GVE beteken die boer het 30 ha nodig om vir 1 bees kos te kan gee oor 'n tydperk van 'n jaar, oftewel op 'n plaas van 3 000 ha kan ongeveer 100 beeste aangehou word. Vir skape beteken dit ongeveer 4.5 ha benodig vir 1 skaap (7 wolskape (ooie) is gelykstaande aan 1 kleinraamkoei), dus kan die boer op sy 3 000 ha plaas ongeveer 700 skape aanhou, ofte-wel 400 aan-teelooie plus die lammers, ramme en vervanging-sooie.

Veelading is die getal diere wat die boer vir 'n spesifieke tydperk op 'n bepaalde oppervlak van die veld (kamp/plaas) aanhou. Dit is alle diere op die plaas, groot en klein, skape, beeste, bokke, donkies, volstruise, wild ens. Onthou dat diere aanteel, dus moet alle diere, groot en klein in berekening gebring word by die bepaling van die veelading.

Weikapasiteit en veelading moet met mekaar versoen word om die volhoubaarheid van 'n produksiestelsel op die plaas te verseker.

Weikapasiteit is hoeveel diere jy kan aanhou op die plaas.

Veelading is hoeveel diere jy werklik aanhou op die plaas.

Die plaas se weikapasiteit is 'n aanduiding van hoeveel diere daar aangehou kan word, terwyl

veelading 'n aanduiding is van hoeveel diere aangehou word. As die boer meer diere aanhou as wat sy weikapasiteit toelaat gaan die veldtoestand agteruit en kan hy oor die langtermyn al minder diere aanhou.

As die boer minder diere aanhou as wat hy volgens die aanbevole weikapasiteit mag, is dit tot voordeel van die veld en die diere, want die veld bou reserwes op (nuwe plante, groter plante, hergroei van bestaande plante, blomme, saadvorming ens.) en verbeter oor die langtermyn, die boer kan dus droogtetypie beter oorkom (hoef dalk nie te voer nie – koste-implikasie), hy kan mettertyd meer diere aanhou en sodanig word meer stabiliteit in die boerdery ingebou.

Die aanbeveling is dus gewoonlik om minder diere as wat volgens die aanbevole weikapasiteit aangehou kan word, aan te hou.

Die aanbevole weikapasiteit is 'n langtermynwaarde en 'n aanduiding van weikapasiteit onder optimale toestande, vir groot dele van die Weskus is dit bv. 30 ha/GVE. Oor 'n 10-jaar tydperk is daar goeie en slegte reënvaljare wanneer meer of minder diere aangehou kan word, maar gemiddeld oor die 10 jaar moet dit nie meer wees as 1 bees per 30

ha nie. In droër jare moet die aantal diere vermindert word om aan te pas by die hoeveelheid kos wat beskikbaar is en as daar weer goeie jare kom kan die getalle geleidelik verhoog word, maar nie meer as die aanbevole getalle nie.

Voorbeeld:

Plaasgrootte (veld): 3000 ha
 Aanbevole weikapasiteit: 30 ha/GVE/jaar
 Diere wat plaas (veld) kan dra:
 $\text{Plaasgrootte} \div \text{weikapasiteit} = 3000 \div 30 = 100 \text{ GVE per jaar}$

Huidige Veelading op plaas (veld) (totale aantal diere op plaas aangehou):

1000 aanteelooie (wolskape) x 0.15 GVE = 150 GVE
 1200 lammers x 0.10 GVE = 120 GVE
 30 ramme x 0.19 GVE = 5.7 GVE

4 beeste

= 4 GVE

Totaal

279.7 GVE

Die veld dra dus 180 meer GVE as wat aanbeveel word en sal dus vinnig verswak.

Wat is die ideale veelading?

4 beeste

= 4 GVE

300 aanteelooie x 0.15 GVE

= 45 GVE

60 vervangingsooie x 0.15 GVE

= 9 GVE

360 lammers x 0.10 GVE

= 36 GVE

9 ramme x 0.19

= 1.7 GVE

Totale vee op plaas:

95.7 GVE

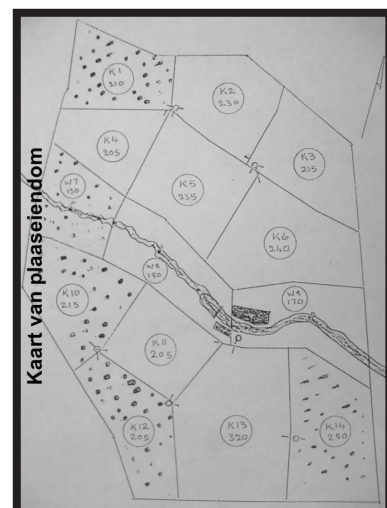
As die boer meer diere wil aanhou as wat die weikapasiteit van die plaas toelaat, moet hy die diere addisionele voer gee – in 'n voerkraal. Diere moet nie in die veld gevoer word vir lang tydperke nie, want dit lei tot vertrapping en verlaging van die veldtoestand. Al word diere gevoer in die veld, wei hulle steeds. As hy meer diere wil aanhou, word die tydperk wat die veld benut kan word ook korter (sien weidare voorbeeld in blokkie). Die addisionele voer lei tot hoër kostes. As die boer nie gaan voer nie, gaan dit lei tot agteruitgang van die veld asook verlaagde diereproduksie (dus swakker lampersentasie, dekpersentasie verlaag, groei van diere neem af), wat ook finansiële implikasies het.

Bestuur

Die boer moet verkieslik sy veelading gelykstaande of selfs minder as die weikapasiteit hou, maar deur die verkeerde bestuur toe te pas kan die veld steeds agteruit gaan. Dit gebeur byvoorbeeld wanneer die vee elke jaar dieselfde kamp dieselfde tyd van die jaar beweide, bv. lamkamp, paarkamp, ens. As 'n kamp elke jaar benut word wanneer die smaaklike plante blom en saad vorm, gaan die plante nie kan vermeerder nie. Die smaaklike plante wat doodgaan word nie vervang nie en na 'n paar jaar is alle smaaklike plante, wat die hoofbron van voer is, uitgevrete en kan baie minder diere aangehou word. Die diere se produksie sal dus verlaag, want hul kry substandaard voer.

Dit is daarom belangrik dat 'n wisselrus/-weidingstelsel gevolg sal word waarin die plaas in kampe verdeel word en elke kamp 'n rusgeleentheid kry gedurende die jaar. Om aanhoudende beweiding te voorkom,

moet die plaas in kampe verdeel word en deur die jaar moet die diere tussen die kampe gewissel word. Die kampe moet ook waar moontlik 'n sentrale waterpunt hê, sodat beweiding eweredig oor die kamp kan plaasvind.

Voorbeeld:

Die plaas bestaan uit 4 kampe, waar elke kamp min of meer ewe groot is en dieselfde hoeveelheid vee kan dra. Een kamp kry jaarliks die geleentheid om die hele jaar te rus. En oor die 4-jaar tydperk word dieselfde kamp nooit in dieselfde seisoen beweï nie. Die kamp kry dus voldoende geleentheid om te blom, saad te vorm, vir saailinge om te vestig, en om reserwes (hergroei) op te bou.

4-kamp weidingstelsel:

	Somer Des/Jan/ Feb	Herfs Mrt/Apr/ Mei	Winter Jun/Jul/ Aug	Lente Sep/Okt/ Nov	Rus
Jaar 1	A	B	C	A	D
Jaar 2	B	C	D	B	A
Jaar 3	C	D	A	C	B
Jaar 4	D	A	B	D	C

Net 3 kampe word per jaar benut, terwyl die vierde kamp vir die volle jaar rus en dan eers weer by die derde weiseisoen beweï word, die kamp kry dus in totaal 'n 18 maande rus, waarna dit afwisselend 'n 6 - 9 maande rus kry oor 'n 4-jaar tydperk. Die 18 maande rus volg na die kamp in die vorige jaar twee keer in die kalenderjaar beweï is met slegs 6 maande rus tussen die weidingstydperke.

Wild:

Wild kan nie maklik in 'n weistelsel met kampe gewissel word nie. Wild wei dus die veld aanhoudend en daarom moet hul teen slegs 60%, of selfs minder, van die toelaatbare veelading aangehou word. Dit verseker dat die veld na reën 'n beter kans op herstel het. Met aanhoudende beweiding konsentreer die diere op die smaakliker dele, dus die blomme, en dít is die volgende generasie plante.

Droogtebestuur:

Voor 'n gebied deur 'n rampdroogte getref word moet veegetalle verminder word. Die diere moet vir afronding na die voerkraal geskuif word om reserwes op die veld te spaar. Die vee-getalle moet tot 'n kernkudde verminder word,

deur eerstens die hamels en kapaters te verkoop, gevolg deur ou diere en dan uitskotdiere, insluitend ooie wat nie die vorige seisoen gelam het nie. Ten einde uitskotdiere te kies moet rasstandaarde streng toegepas word.

Ongeag of jy 'n weidingbestuurstelsel het of nie, hou die dieregetalle laag, sodat die impak op die veld

nie so groot is nie. Leer jou veld ken, en let op na die aan-/afwesigheid van saailinge van smaaklike spesies, dat smaaklike spesies verkieslik nie meer as 50% benut is nie en dat daar organiese materiaal (takkes, blare ens.) op die grond is. Laastens kan jy ook na jou diere se kondisie en aantel kyk. Wanneer die diere se kondisie begin verswak is die veld se reserwes dikwels uitgeput. Die belangrikste is dat jy nie 'n veeboer is nie, maar 'n veldboer.

Vir 'n weidingsbestuursplan vir 'n spesifieke plaas kontak u plaaslike voorligter (weidingkundige) en LandCare beampte vir hulp.

Verwysings:

Snyman H. 2012. *Gids tot die volhoubare produksie van weiding*. Landbouweekblad en Landbou.com, Kaapstad.

Esler KJ, Milton SJ & Dean WRJ. 2006. *Karooveld: Ekologie en bestuur*. Briza publikasies, Arcadia.

Meissner HH, Hofmeyr HS, van Rensburg WJJ & Pienaar JP. 1983. Klassifikasie van vee vir sinvolle beraming van vervangingswaardes in terme van 'n biologies-gedefinieerde Grootvee-eenheid. Technical communication no 175, Department of Agriculture, South Africa.

Mucina L & Rutherford MC (eds). 2006. *The vegetation of South Africa, Lesotho and Swaziland*. Strelitzia 19. South African National Biodiversity Institute, Pretoria.

Saamgestel deur:

Nelmarié Saayman,
Direktoraat Plantwetenskappe,
Wes-Kaapse Departement van Landbou;
en andere.

Onthou, jy boer eerste met jou veld dan met die diere. As jy nie vir die veld gaan sorg nie, gaan jy nie kos vir jou diere hê nie en dus geen inkomste kan genereer nie!